

Inspirații genuine

OIDIU PECICAN

Frumusețea unora dintre puterile filosofiei ține de capacitatea de înnoire a gândirii pornind de la cele mai diverse situații de viață ori sugestii culturale. O vreme am crezut că înțeleg rădăcinile gândirii lui Michel Foucault în formația lui profesională: filosofie hrănită de filosofi, critică a sistemului psihiatric survenită dintr-o cunoaștere specializată, de psiholog și psihopatolog. Astăzi împărtășesc alte idei în acest sens, dar nu este deloc sigur că acum am mai multă dreptate decât atunci când socoteam că omul gândește în conformitate cu ceea ce diplomele sale demonstrează că poate gândi. Și totuși: în înțelegerea mea mai recentă, poate provizorie, izvorul fundamental al măcar uneia dintre tendințele cele mai fertile ale opereii acestui gânditor trebuie să fi fost *Mizerabilii*, romanul lui Victor Hugo. *Năsterea clinicii* (1963), *Supraveghere și pedepsire* (1975), concepte precum cel de bioputere ori excludere și explorarea relației dintre puterea politică și corolaritate au, toate, de-a face cu coagulanta

viziune a lui Hugo din această creație romantică în care forța reprezentărilor ține nu de realismul intrigii, ci de dimensiunea arhetipală a personajelor și conflictelor. Opoziția între hoțul care dăruiește, Jean Valjean, și omul dreptății care nedreptățește, Javert, denunță cu puterea unei scrieri de mare înzestrare artistică unul dintre izvoarele tragicului așa cum se lasă el evidențiat mai cu seamă în istoria modernității europene. De astă dată, tragismul nu mai are de-a face cu destinul hotărât de zei pe seama omului, nici cu încălcarea unei limite a sortii individuale, ci mai degrabă cu lipsa de coerență în suprapunerea planurilor existenței. Societatea pare să constrângă, în mersul ei înainte, la siluiri ale ființei, contextualizând neașteptat și extrem de incomod, transformând dreptatea în nedreptate, adevărul în minciună, autenticitatea în impostură. Din acest punct de vedere, Hugo este magistral. Jean Valjean se vede obligat de obtuzitatea și prejudecățile sociale să își deghizeze metanoia, să își disimuleze bunătatea, iar atunci când nu o mai face, etalînd-o demn, în plină lumină, el contrariază sistemul și este rejectat înafara lui. La rîndul său, polițistul Javert plătește, în cele din urmă, cu destrămarea propriei coerențe și chiar cu viața o singură meteahnă: aceea de a fi creditat sistemul, socotind că justitia înseamnă supunere deplină, fără interogații și nedumeriri, la lege, și că a sluji justitia este echivalent întotdeauna cu a sluji adevărul.

Aici pare să fie întreaga chintesență din *Surveiller et punir*, din *Cuvintele și lucrurile*, din toate arheologiile foucaultiene, prin care acest Jean Valjean al filosofiei contemporane încearcă, cu sfertări supraomenești și cu deplină, științietoare înzestrare, să recâștige umanitatea omenirii în lupta cu opresivele idei și instituții curente. Michel Foucault: un Gavroche cu sufletul curat, care urcă pe baricadă, solitar, fără frică de gloante, și în cele din urmă cade răpus de ele; nu fără a învinge, totuși, în felul lui.

Dar ceea ce se întâmplă cu Foucault nu este deloc singular. În exegeza de pînă astăzi dedicată lui E. M. Cioran, descifrarea preferințială a angoselor, disperării și inadecvării lui la lume s-a încercat mai ales în linia explorării lecturilor lui filosofice ori, mai recent, a problemelor lui fiziologice, a bolilor. Cu toate acestea, adolescentul și tânărul profesor insomniac Cioran trebuie căutat cel puțin în egală măsură și într-o atmosferă culturală mai difuză, dar nu mai puțin prezentă: cea stătută, înnebunitor de anostă, a provinciei românești din prima parte a secolului al XX-lea. *Locul unde nu s-a întîmplat nimic* nu este doar un titlu din Sadoveanu, ci și un diagnostic pertinent pus de scriitorul moldav decuplării țîrgului de provincie văzut prin ochiul unui Neculai Manea. Cioran spune cu voce de tragedian – de „pe culmile disperării” – ceea ce Alexandru Depărăteanu notase pertinent: „Locuinta mea de vară e la țară/

Acolo era să mor/ De urît și de-ntristare...“ Față de caricatura încă sprintară a acestui diagnostician timpuriu, mutatia produsă de micii și marii simbolști și expresionisti din prima parte a veacului al XX-lea a pregătit saltul înregistrat de poezia lui Bacovia. După cum bine spune Dinu Flămînd, citînd-o, „sentimentul unei mecanice apăsări devine insuportabil” și „obsesia infernală, tatonînd în aceleasi zone confuze ale conștiinței, irită”, „poeziile sporesc ambiguitatea unei disperări fără obiect” (*Ascunsul Bacovia*). S-ar putea foarte bine spune despre junele Cioran că debutează ca un Bacovia al eseisticii filosofice românești, într-o expresie tributară modelului moralistilor francezi. Numai că acest lucru nu trebuie înțeles ca o influență dinspre literatură, ci mai degrabă ca o reacție înrudită cu a lui Bacovia și a celorlalți disperați din cultura română contemporană lui (precum, să zicem, protagonistul lui Radu Tudoran, înecat în alcool și lipsă de orizont, la Limanul Nistrului, din *Un port la răsărit*; precum revoltatul E. Ionescu împotriva nimicniciei culturii române în *Nu*); o intrare în rezonanță cu partea de dezolare și stagnare din peisajul și anturajul înconjurător.

La începuturile oricărei filosofii stă, probabil, un prim impuls, o atmosferă difuză și magnetică, un ceva pe care, mai apoi, marile dezvoltări ale unei teme predilecte îl poate acoperi, parțial sau total, dar care, într-o simplă lectură canonică, în litera textului, scapă privirilor.